

agrarererna, hade stort inflytande inom skyddskårerna. I vilket fall som helst visade händelserna i Mäntsälä att en högerradikal oro pyrde i samhället och att den fick ytterligare näring av det svåra ekonomiska läget. Läsaren tvingas själv på egen hand bilda sig en uppfattning om upp-
rets betydelse och det gäller även de två andra konflikter Ahti behandlar.

Ahti kan skriva och han har valt berättelsens form, som betonar individernas roll. Formen har även inverkat på avgränsningen av temat. Om han hade gått inför att bygga upp en syntes borde han ha behandlat ett annat spektrum av frågor, nu har episodernas dramatik kommit att påverka undersökningens innehåll och tyngdpunkter.

Martti Ahti har lyckats med sin uppgift, *Aktivisterna och Andersson* är en utmärkt och fascinerande bok.

Kari Selén

Yrjö Ruutu

– en visionär och en handlingens man

Timo Soikkanen, *Yrjö Ruutu, näkijä ja tekijä*. [Yrjö Ruutu, en visionär och handlingens man]. WSOY. 520 s. Juva 1991.

Lagom till republikens 75-årsjubileum utkom vid senaste årsskifte en biografi över en man som har påverkat det politiska tänkandet i Finland mer än många andra. Den mannen var Yrjö Ruutu, en person som för de flesta iakttagare av landets moderna historia torde ha förblivit tämligen gåtfull. Man har känt till att hans utvecklade löpste från ett starkt engagemang i den aktivistiska rörelsen över en nazistisk period på 1930-talet till ett uppdykande i det folkdemokratiska lägret efter kriget, och frågat sig hur detta var möjligt. Det är därför ytterst välkommet att Timo Soikkanen har tecknat ett porträtt av denne visionär, som även var en handlingens man. Boken ger samtidigt värdefulla inblickar i utvecklingen av aktivistgenerationens interna relationer sedan målet, Finlands självständighet, hade uppnåtts och den ursprungliga enigheten var ett minne blott.

Yrjö Oskar Ruuth var utgången ur ett intellektuellt hem; han föddes den 26 december 1887 i Helsingfors som son till historikern och arkivmannen J.W. Ruuth. Han besökte huvudstadens finska normallyceum

och inskrevs hösten 1907 vid universitetets filosofiska fakultet, hist-fil. sektionen, där nordisk historia blev hans huvudämne. Tre år senare avlade Ruuth filosofie kandidatexamen; sin första befattning fick han 1911 som amanuens vid lantdagens bibliotek. Han deltog aktivt i studentpolitiken och verkade 1913–1915 som studentkårens ordförande.

Ruuth var en av de unga akademiker som influerade av den svenske statsvetaren Rudolf Kjelléns idéer om en ständigt pågående kamp mellan stormakterna började leka med tanken på att Finland under denna process eventuellt kunde erbjudas ett gynnsamt tillfälle att lösgöra sig från Ryssland. Ruuth klädde sina tankar i ord redan i mars 1914, och efter världskrigets utbrott var han uppenbarligen den som först framförde idén om att unga finländare borde bege sig till Tyskland för att få militär utbildning; detta skedde av allt döma i början av oktober 1914. Ungfinnen Ruuth var en självskriven medlem av den studenternas centralkommitté som utsågs för att driva frågan vidare – avsikten var att man skulle sätta sig i förbindelse med partierna och söka vinna det passiva motståndets män inom den s.k. Kagalen och andra tongivande personer inom den äldre generationen för det djärva företaget. Detta visade sig vara en svår uppgift, liksom även försöket att påverka den svenska opinionen i riktning mot ett inträde i världskriget; Ruuth tillhörde den delegation av studenter som kring årsskiftet 1914/1915 besökte Sverige för att bearbeta höga ämbetsmän och politiker. Den avvaktande svenska hållningen var en besvikelse för Ruuth, som hade väntat sig att Sverige skulle bedriva en mer "kjellénsk" utrikespolitik.

Ruuth gjorde en viktig insats även som jägarvärvare, och undgick inte det öde som drabbade så många av dem som deltog i denna verksamhet: han greps i slutet av januari 1916 av gendarmerna och förpassades några månader senare till det ökända Spalernaja-fängelset i Petrograd, där han som en av aktivisternas ledande män måste utstå synnerligen besvärliga förhör. I mars 1917 randades friheten för Ruuth och de andra "gallerjägarna" som kunde återvända till hemlandet.

Vistelsen där blev dock inte lång; resten av våren 1917 tillbringade Ruuth i den s.k. utlandsdelegationens tjänst i Stockholm, och på sommaren begav han sig till Berlin för att arbeta för jägarrörelsens finländska byrå i den tyska huvudstaden. Här drabbades han dock efter en tid av ohälsa och måste ta sin tillflykt till Sävsjö sanatorium i Sverige. Finland återsåg han först efter självständighetsförklaringen, vid nyåret 1918, när han gick över isen från Haparanda till Torneå. Soikkanen påpekar att det hade sin betydelse att Ruuth inte kom att uppleva de dramatiska händelserna i hemlandet i slutet av år 1917, då det inträffade en definitiv brytning mellan socialisterna och aktivisterna.

Ruuth deltog med utmärkelse i kriget 1918 (som han från början föredrog att benämna inbördeskriget) och var också med om segerparaden i Helsingfors den 16 maj. De rödas uppror och dess omfattning väckte

hans respekt; proletariatet hade visat att även det kunde kämpa för höga ideal.

Sommaren 1918 genomgick Ruuth den första av sina skenbara metamorfoser: efter att till en början ha hört hemma i det monarkistiska lägret började han fram mot hösten alltmera luta åt det republikanska alternativet. Författaren framhåller att Ruuth hade "utrikespolitiska" motiv för sin monarkistiska hållning; han uppfattade den tilltänkte tyske monarken framförallt som en garant för införlivandet av Östkarelen med Finland. Sedan detta visat sig vara en utopi, övergav Ruuth i motsats till många av sina ursprungliga meningsfränder utan betänkligheter tanken på en monarki och förklarade sig i stället av inrikespolitiska skäl föredra en republikansk regeringsform. I sina efter andra världskriget nedtecknade (opublicerade) minnen förnekade han dock denna omvändelse.

Ruuth spelade en framträdande roll även vid värvningen av frivilliga till estniska frihetskriget och tjänstgjorde i januari 1919 som frivilligrörelsens emissarie i Reval. Våren 1919 utsågs han sedan till chefredaktör för aktivisternas språkrör *Suunta*. Vid denna tid uppstod en splittring inom det aktivistiska lägret om vilken strategi man borde välja i östpolitiken. Det fanns två riktningar: en som önskade en militär erövring av Petersburg och en annan som i stället hellre hade velat ta Östkarelen. Den förstnämnda, inom vilken Kai Donner var den tongivande gestalten, inledde samarbete med riksföreståndaren Mannerheim, medan den senare som anfördes av Ruuth sökte stöd hos agrarförbundet och framstegspartiet för sina "frändefolkspolitiska" strävanden. Ruuth och hans meningsfränder betraktade Mannerheims flirtande med representanter för de vitryska strävandena med stor misstro. Tanken på att uppträda som något slags mänsklighetens frälsare genom att krossa bolsjevismen var honom främmande, Finland borde koncentrera sig på att garantera "den finska stammens" livsvillkor. Han tog i betraktande den eventualiteten att rådsregeringen skulle lyckas stanna vid makten, vilket var ovanligt bland aktivisterna och inom det borgerliga lägret överhuvudtaget vid denna tid.

*

Den utrikespolitiska skiljelinjen mellan Donner och Ruuth hade en motsvarighet även inom inrikespolitiken, där kampen gällde aktivismens väsen i de förändrade förhållandena. Timo Soikkanen lanserar begreppet "vit efteraktivism" för att beteckna den segrande högerbetonade, "donnerska" riktningen, medan den förlorande vänsterbetonade, "ruuthska" kallas "samhällelig efteraktivism".

Y.O. Ruuth var uppenbarligen den som först introducerade den sedermera förkättrade termen "folkgemenskap" i Finland. Det han efter-

strävade var ett utåt starkt samhälle där klass- och övriga motsättningar hade utjämnats eller annars avlägsnats. Detta gällde även motsättningen mellan finskt och svenskt; enligt Ruuths uppfattning fanns det två nationaliteter i landet, vilket var en försvagande faktor; detta problem borde undanröjas genom att förfinska den svensktalande minoriteten, inte genom assimilering som Snellman hade föreställt sig det – detta skulle ta för lång tid – utan genom isolering. Bägge nationaliteterna skulle i princip ges samma möjligheter till kulturell utveckling, men den svenska kulturen skulle bringas att snabbt förtvina genom att den skulle understödjas med statsmedel endast i proportion till de svensktalandes andel av hela befolkningen. Ruuths "proportionalitetsprincip" kom att bli ett av de viktigaste tillhyggena i den äktfinska kampanjen på 1920- och 30-talet, och den har ingalunda helt fallit i glömska den dag som är. Ruuth var därmed den som till viktiga delar utformade den nya socialt accentuerade nationalitetsideologi vilken AKS och övriga äktfinska kretsar tillägnade sig på 1920-talet.

Sin syn på samhället framlade Ruuth i den 1920 publicerade programdeklarationen *Unsi Suunta* och i sin statsvetenskapliga doktorsavhandling *Kansakunta*, som kom ut 1922. *Unsi Suunta* var uppenbart inspirerad av den tyska statssocialistiska skolan och av Rudolf Kjellén. Doktorsavhandlingen rörde att Ruuth hade mottagit avgörande impulser av den tyske kemisten, fysikern och filosofen Wilhelm Ostwalds i slutet av 1800-talet framlagda teser om att energin, icke materien, är det primära i tillvaron, och att detta även har en social tillämpning: staten utgör "en effektiv förening av mänsklig energi för gemensamma ändamål". Ruuth önskade korrigerera Ostwalds teori genom att insätta nationen i stället för staten som den "energetiska enheten", vartill han poängterade att historiska och ekonomiska faktorer hade större betydelse än rasliga och språkliga som kännetecken för en nation. De ekonomiska krafterna i samhället representerade för Ruuth "energin", vilket förde honom fram till ett slags "nationell socialism". Klyftorna i samhället borde överbryggas genom att staten, som representerade "folkgemenskapen", övertog vissa för ändamålet lämpade sektorer av näringslivet, inom vilka det dock skulle råda fri konkurrens mellan de enskilda företagen. Det ålåg främst medelklassen och särskilt intelligentsian att se till att konflikten mellan kapital och arbete mildrades, vilket skulle ske genom att staten ingrep och vid behov försvarade de svagares rätt. Endast på så sätt skulle man kunna bygga upp en nation som var stark nog att förbli självständig.

Sedan Ruuth hade förlorat kampen om innehållet i den aktivistiska ideologin blev han en påverkare närmast inom studentkretsarna, och frågan är om han inte på detta sätt kom att utöva ett större inflytande på eftervärlden. Denne "doldis" har i själva verket influerat utformningen av den politiska verkligheten i republiken Finland i en utsträckning

som måste betecknas som förbluffande. Utom att Ruuth var upphovsmannen till den äktfinskhetsideologi som under mellankrigsdecennierna omhuldades av de finska borgerliga partierna och särskilt av de finskspråkiga studenterna kan han även utpekas som den andlige fadern till den under de senaste decennierna så aktuella konsensusidén. Denna omsattes efter hans död i praktiken av Urho Kekkonen, som var en av hans lärjungar.

Kekkonen hade anslutit sig till den politiska diskussionsklubb för intellektuella vid namn Vasama (Valtio-yhteiskunnallinen yhdistys) som Ruuth bildade 1924. I slutet av 1927 (samma år som Ruuth förfinskade sitt namn till Ruutu) började man inom denna krets planera att grunda ett nytt politiskt parti, men det hela rann den gången ut i sanden. I augusti 1932 beslöt man att döpa om Vasama till Helsingin Kansallissosialistinen Yhdistys (Helsingfors nationalsocialistiska förening); denna blev sedermera en lokalavdelning under riksorganisationen Suomen Kansallissosialistinen Liitto (Finlands nationalsocialistiska förbund, SKSL), som inledde sin verksamhet hösten 1932. Vid det laget hade dock relationerna mellan Ruutu och Kekkonen svalnat, men de blev sedan åter intimare under fortsättningskriget.

Planekonomin var en av hörnstenarna i SKSL:s program, där det vidare ingick bl.a. en punkt som fastslog att den statliga planekonomin högsta ledning borde anförtros en korporativ folkrepresentation, medan partiväsendet borde avskaffas, vidare ett krav på att finskan borde vara landets enda officiella språk (den svenskspråkiga befolkningen skulle dock garanteras vissa rättigheter inom sitt bosättningsområde) samt krav på att Helsingfors universitet och Tekniska högskolan borde förfinskas helt.

Yrjö Ruutus variant av nationalsocialismen hade inte särskilt mycket gemensamt med den hitlerska, men däremot desto mera med den som företrädde av Ernst Röhm och den socialrevolutionära flygeln inom NSDAP. Ruutu yttrade sig i flera sammanhang kritiskt om Hitler, och efter dennes likvidering av Röhm och Gregor Strasser skrev SKSL-organet *Kansallissosialisti* att "den borgerliga klassdiktaturen" hade stärkts, medan den verkliga nationalsocialismen slagits till marken.

SKSL ställde upp i riksdagsvalen 1933 och 1936, men framgången uteblev och verksamheten avstannade. Till det senare bidrog även den svåra interna splittring som drabbat rörelsen. SKSL kan snarast betraktas som ett misslyckat experiment för sin grundare, Yrjö Ruutu.

Ruutus politiska utveckling efter SKSL var trots skenbara motsättningar konsekvent. Han anslöt sig i början av 1937 till Finlands socialdemokratiska parti och accepterade den s.k. rödmylleregeringen; denna representerade för honom tydligen den "folkgemenskap" han hade efterlyst redan långt tidigare. Under fortsättningskriget hade Ruutu en framträdande position inom fredsoppositionen och efter kriget i den

socialdemokratiska oppositionen, som inför riksdagsvalet våren 1945 ingick valförbund med det nybildade DFFF. Socialdemokratiska partiet rensade därefter ut minoriteten, som anslöt sig till DFFF och bildade socialistiska enhetspartiet för att kunna hävda sig mot kommunisterna. Ruutu utsågs 1948 tillsammans med ordföranden Atos Wirtanen att representera partiet i DFFF:s förbundsrad men avgick från denna post redan två år senare. I början av 1950-talet började han inta en allt mera kritisk hållning till folkdemokratierna i Östeuropa, och sommaren 1953 var han redo att förutspå bolsjevismens fall i Sovjetunionen; detta var enligt honom nu endast en tidsfråga.

Yrjö Ruutu hade alltsedan "aktivismstriden" 1919–1920 företrätt uppfattningen, att Finland borde värna sin självständighet genom att samarbeta med Rådssryssland (som han då, i motsats till Kai Donner & Co, trodde att hade en framtid); med ett återuppståndet tsaristiskt och kapitalistiskt Ryssland hade detta inte varit möjligt. Som expert och teoretiker även på den internationella politikens område insåg Ruutu Finlands utsatta läge när 1930-talet närmade sig sitt slut, och sökte påverka den allmänna opinionen för ett närmande till Sovjetunionen. Han återkom till denna kungstanke så tidigt som i augusti 1944, medan kriget ännu pågick, genom att överlämna ett utkast till fördrag mellan Finland och Sovjetunionen till utrikesminister Carl Enckell. Detta utkast diskuterade han sedermera med president Mannerheim, vars roll som initiativtagare till vsb-pakten enligt Soikkanen har överdrivits av den tidigare forskningen.

Författaren finner att episoden med vsb-paktens tillkomst var typisk för Yrjö Ruutus bana. Ruutu tillhandahöll visionen och tjänstgjorde som långvarig understödjare och bakgrundssupporter, men när idén skulle omsättas i praktiken stod han utanför. Detta gällde även frågan om skolsystemet, där Ruutu som generaldirektör i skolstyrelsen (1944–1950) och ordförande i en statskommitté som framlade sitt betänkande 1947 förordade en övergång till enhetsskolan, något som då klingade för döva öron men som blev verklighet några decennier senare då grundskolan infördes. Ruutu, som 1924 grundat den finska socialhögskolan i Helsingfors, Yhteiskunnallinen korkeakoulu (som 1960 flyttades till Tammerfors och ombildades till universitet), och undervisat där fram till 1954 bl.a. som professor i internationell politik, hyste hela sitt liv ett lidelsefullt intresse för utbildningsfrågor, eftersom han betraktade utbildningen som ett medel att stärka nationen. Yrjö Ruutu avled den 27 augusti 1956, fortfarande fullt sysselsatt med forskning och författarskap.

Timo Soikkanens bok är en politisk biografi *par préférence*, av privatmannen Ruutus leverne får läsaren endast glimtar. Soikkanen skriver både kunnigt och medryckande samt med inlevelse, utan att förlora den nödvändiga kritiska distansen till sitt objekt. Verket om Yrjö Ruutu är

ett viktigt bidrag till kunskapen om Finlands stormiga moderna historia och är intressant även av den anledningen, att det inbjuder till reflexioner över de växlande konjunkturerna i Finlands östrelationer. Ruutus linje (som även skulle bli Urho Kekkonens) blev av olika orsaker inte särskilt gångbar under den s.k. första republikens tid, men var allernärmande efter kriget fram till slutet av 1980-talet. I dag befinner vi oss i den förbluffande situationen, att östpolitiken inte längre spelar sin tidigare dominerande roll, och därmed inte heller det Ruutуска receptet.

Henrik Ekberg

Führerns finländska följeslagare

Henrik Ekberg, *Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932–1944*. Schildts. 364 s. Ekenäs 1991.

Henrik Ekbergs doktorsavhandling är det första större vetenskapliga arbetet om mellankrigstidens och krigsårens finländska nazism. Samtidigt ansluter den sig till en växande litteratur om nazistiska smågrupperingar runtom i Europa under denna period. Avhandlingen bidrar således till att fylla en lucka inom studiet av finländsk högerextremism, som hittills koncentrerat sig på de större och mera inflytelserika rörelserna; samtidigt lämnar den också ett bidrag till en internationell litteratur där förutsättningarna för fruktbara jämförande utblickar i snabb takt förbättrats.

Ekberg har en utgångspunkt i denna internationella litteratur, men de komparativa aspekterna underordnas hans huvudsyfte: att grundligast möjligt kartlägga den finländska nazismens framväxt och utveckling under den dryga tioårsperiod studien omspannar. I valet av design stannar författaren varken för en jämförande uppläggning eller en studie som disponeras systematiskt enligt allmänna aspekter på fenomenet nazism. Hans val kan snarare sägas vara det traditionellt historievetenskapliga: undersökningen struktureras i form av en kronologi, där det empiriska källmaterialet i så hög grad som möjligt tillåts tala för sig självt.

Inom ramen för denna kronologiska uppläggning avser Ekberg belysa flera olika aspekter på den finländska nazismens framväxt och karaktär: dess ideologiska profil, dess eventuella särdrag i jämförelse med nazist-rörelser i andra länder, dess position i den finländska högerextremis-